

Казлоўская У. (г. Брэст, БрДУ ім. А.С. Пушкіна)

ТОРЧАСЦЬ МІХАСЯ РУДКОЎСКАГА: ЭСТЭТЫЧНАЕ НАПАЎНЕННЕ СІМВОЛІКІ РОДНАГА

Няма на свеце творцаў, якія б не праслаўлялі сваю Радзіму, свой край, не ўспаміналі гістарычнае мінулае, не захапляліся прыродай, не выказвалі пачуцці чалавека-патрыёта. Адным з такіх вядомых сыноў Беларусі, роднай Берасцейшчыны, з'яўляецца таленавіты паэт Міхась Рудкоўскі. Ён належыць да пакалення шасцідзсятнікаў, да пакалення тых, хто перажыў у маленстве жахі вайны. Творцы гэтай генерацыі выступалі супраць вайны, супраць усяго таго, што прыносіць няшчасце, пакуты і смерць.

Да аналітычнага прачытання паэзіі М. Рудкоўскага звярталіся У.А. Калеснік, В.Я. Ляшук-Зарэцкая, З.П. Мельнікава, В.М. Смаль, Н. М. Борсук, У.А. Сенькавец. Лірыка М. Рудкоўскага рознабаковая і вельмі багатая – грамадзянска-патрыятычная, пейзажная, інтымная, філасофская.

М. Рудкоўскі паходзіў з вёскі, чым вельмі ганарыўся, любіў сваю малую радзіму, быў сапраўдным патрыётам, праслаўляў у творчасці мясціны роднай Ганцаўшчыны, а таксама родную вёску, родную хату, матулю і бацьку, лясы, дрэвы, знаёмыя з дзяцінства. Гэта і стала ідэйна-эстэтычным грунтам для выпрацоўкі асноўных вобразаў-сімвалаў, архетыпаў, вобразаў-канцэптаў, якія ўвасабляюць беларускі нацыянальны свет у паэзіі М. Рудкоўскага. У лірыцы паэта прысутнічае скразны вобраз героя-вандроўніка, які лічыць сэнсам жыцця рух наперад, новыя знаёмствы, новыя мясціны, уражанні, пачуцці. Герой верша «Шляхі-дарогі», напісанага ў ранні перыяд творчасці М. Рудкоўскага, прагне вандраваць, «бясконцыя дарогі» клічуць яго наперад, нязведанае не дае пакою. Яго не пужаюць выпрабаванні:

То шашой і бальшакамі
На папутных рэжу ветры,
То метровым шагамі
Адмяраю кіламетры.
Закапаўшыся па пахі,
Засынаю ў стозе сена,
Каб на міг адчуць, як пахне
Даль начная мятай, кменам [1, с. 22].

У фальклорнай эстэтычна-выяўленчай традыцыі дарога – гэта месца, дзе праяўляецца лёс, доля героя. Дарога часта суадносіцца з жыццёвым шляхам [5, с.124]. Архетып дарога, шлях у М. Рудкоўскага — гэта тое, што вызначае ўсялякомленае быццё асобы. Аўтар таксама параўноўвае жыццё чалавека са шляхам, дарогай, якія поўныя выпрабаванняў, сустрэч, трывог, дасягненняў і непазбежных страт. І усё, што б не здарылася з чалавекам на жыццёвым шляху, на дарозе жыцця, праходзіць праз сэрца, пакідае радасць і смутак у душы героя М. Рудкоўскага:

Стрэчы, ростані, трывогі —
Так да скону б дзён, здаецца
Родныя шляхі-дарогі,
Пэўна, вы прайшлі праз сэрца [1, с. 22]

Канцэпт дарогі ў паэзіі М. Рудкоўскага выяўляе ўзбагачэнне і сталенне душы лірычнага героя. Усё роднае, блізкае чалавеку заўсёды ён будзе берагчы і абараняць, асабліва родных людзей. Найперш самага дарогага чалавека – матулю.

Вобраз маці ў літаратуры і мастацтве ўяўляецца архетыпавым, ён суправаджае чалавека на працягу ўсяго жыцця. М. Рудкоўскі часта звяртаецца да вобраза-архетыпа маці ў сваёй паэзіі. Вялікую колькасць твораў паэт прысвяціў матулі. Адным з такіх твораў з'яўляецца верш «Просьба». Неабмежаванай мацярынскай любові, сцвярджае паэт, падпарадкоўваюцца нават сілы прыроды, яе просьбы-малітвы чуе Усявышні:

Калі безнадзейна хворы
Ляжаў я, а над калыскай
Суседка са свечкай стаяла,
Ты малілася сонцу,
Травам, дрэвам і птушкам, —
Я вочы расплюшчыў [1, с. 102].

Верш пераканаўча сведчыць аб тым, што аўтар і яго лірычны герой захапляюцца мужнасцю і сілай мацярынскай любові. Яна дзеля свайго дзіцяці гатова маліцца і прасіць дапамогі не толькі ў Бога, але і сонца, дрэваў, птушак. Жанчына-маті ў філасофіі і эстэтыцы ўсіх народаў і нацый – гэта першавобраз прыгажосці, дабрыві, жыццядайнай крыніца, ахоўніца сямейнага дабрабыту і шчасця. Матуля, паводле творчай эстэтыкі М. Рудкоўскага, – гэта сімвал сонца, якое аберагае, грэе і дае надзею. Ісці па жыццёвай дарозе без песні немагчыма. Песня, музыка – гэта тое, што дапамагае чалавеку жыць. Колькі існуе чалавецтва, столькі існуе і песня. М. Рудкоўскі захапляўся палескімі песнямі, якія складаліся народам з розных нагод. Песні спадарожнічаюць чалавеку ад нараджэння, яны суправаджаюць абрады, з песняй працуюць, смуткуюць, радуюцца і вандруюць:

Жыве на Палессі дзівосная песня.
У ёй – пералівы ільноў і нябёсаў,
Пыл горкіх дарог і мяловыя росы.
У ёй – подых бур і жытнёвыя ночы,
Агні бліскавіц і дзявочыя вочы [1, с. 22].

Чалавек сустракаецца з песняй, як толькі з'яўляецца на свет, і потым усё жыццё яна побач. Дзе б ты ні быў, песня родная, як і мова, як і вобраз матулі, заўжды ў тваім сэрцы. Аўтар намагаецца падкрэсліць, што ў песнях роднага краю «ўсё любас, блізкае-блізкае». Песня з'яўляецца вобразам-сімвалам, які паказвае карціну свету і жыцця чалавека праз эмоцыі:

У ёй – пераклічка гудкоў маладая,
Размах, шырыня, што дыханне займае.
І як успамін – курганы, абеліскі..
У ёй – усё любас, блізкае-блізкае..
Калі нат памкнеш на другую планету,
Не, з сэрца не выкінеш песню ты гэту [1, с. 23].

Паэт нагадвае, што народная песня суправаджае абрады, яна дапамагае дазнацца пра мінулае. Спяваюць не толькі людзі, але і птушкі, жывёлы, дрэвы, якімі багаты наш край, асабліва Палессе. Вобраз-сімвал нашай краіны – бусел. Ён для беларусаў – святая птушка. У народаў свядомасці, з аднаго боку, лічыцца, што бусел – чалавек ці анёл, пакараны Богам за цікаўнасць. З другога боку, узаемаадносіны чалавека і бусла – прыклад гарманічнага суіснавання чалавека і дзікай прыроды [1, с. 196].

Заўсёды чалавек прыходзіў на дапамогу буслу, дапамагаў будаваць яму гняздо, за гэта бусел засцерагаў жыллё ад пажару або папярэджваў, што жытло спаліць Пярун. Вельмі важным, як нам здаецца, з'яўляецца тое, што бусел усве-

дамляецца як носьбіт нябеснага агню, як распадчык і ахоўца яго, як апякун над нябеснымі стыхіямі, напрыклад, над ветрам [1, с. 196]. Гэтую эстэтычную ідэю творча разгортае М. Рудкоўскі ў баладным вершы «Пакінуты бусел». Лёс распадзіўся так, што бусел застаецца і развітваецца з братамі. Ён сумны стаіць на парыжылай купіне, нават не кранецца, але ўсім целам і душой ён са сваімі бусламі-братамі. Адзінае, што можа паслаць у след ён, клёкат на развітанне:

Глядзеў услед...

А змрок, адзінокі,

На ліпу сеў каля гнязда свайго,

І цішыню разрэзаў дзікі клёкат,

Не клёкат – крык надтрэснуты яго [1, с. 34].

Праз вобраз-канцэпт бусла, несумненна, паэт паказвае свет прыроды, які ўзаемадзейнічае з чалавекам, што выразна выяўляецца ў фальклору. Адзінокі бусел у далёзнай інтэрпрэтацыі паэта атаясамліваецца з адзінокім, самотным чалавекам. Ні чалавек, ні птушка не перажываюць трагічнай самоты. Нічога так не забівае жывую істоту, як быць нікому не патрэбным. Сімвал самотнага бусла ў творы ўвасабляе чалавека, які пакутуе ад непатрэбнасці, бессэнсоўнасці існавання, бо гэта самае страшнае:

Ён зваў братоў.

Яму б – пад крылы вецер

І ў далёкі шлях, за імі ўслед, паплыць...

Відаць, страшней, страшней за ўсё на свеце

Пакінутым усімі быць [1, с. 34].

Ідэя нябеснай стыхіі, якая дапамагае падняцца ў неба птушцы, мае сімвалічны характар: часам і чалавеку неабходна такая сіла, каб адчуць прыгажосць жыцця і знайсці ў сабе сілы, перамагчы боль, трывогу, страх. Дрэвы, жывёлы, людзі – усё гэта цесна ўзаемазвязана ў экзістэнцыйным быцці. Гэта філасофская выснова займае асаблівае месца як у фальклору, так і ў мастацтве. У рэчышчы гэтай філасофскай аксіёмы ўспрымаецца верш М. Рудкоўскага «Трыпціх дрэў», прысвечаны паэтычнай эстэтыцы самых распаўсюджаных дрэў на нашай тэрыторыі: бярозе, алешыне, хвойі. Бяроза ў славян здаўна дрэва-ахоўнік: лічылася, што яна аберагае ад няшчасця. Бяроза сімвалізуе жаночы пачатак, і менавіта таму яна была вызначальным атрыбутам шэрагу святочных рытуалаў-абрадаў [1, с. 207]. У першай частцы трыпціха паэт успамінае бярозу каля роднай хаты, якая паіла сваім сокам вясной, давала прытулак буслам, дарыла свае ласкавыя песні, яна шапацела сваімі гнуткімі галінамі круглы год:

Бяроза над бацькавай хатай старою,

Бяроза з парэпанай, як у матулі далоні, карою,

Я табе дзякую –

За сок, якім ты мяне паіла,

За песні, якія ты мне дарыла,

За тое, што давала прытулак буслам,

Цыбатым, дзюбатым клекатунам, —

Дзякую [1, с. 59].

Бяроза на падворку, як і родная хата, – гэта вобразы-сімвалы пачатаку ўсвядомленага жыцця лірычнага героя. Ён шчыра дзякуе дрэву за клапаціласць, шчырасць, апеку. Але бяроза – гэта ўвасабленне і жаночага пачатку. Аўтар параўноўвае парэпаную кару бярозы з матулінымі далонямі. Вобраз матулі кожны да скону сваіх дзён носіць у сэрцы. Калі чалавек успамінае

маці, адразу становіцца цёпла і лёгка на душы. Згадка пра бацькоў і родны дом дае толькі становучыя эмоцыі і пачуцці, якімі хочацца падзяліцца з іншымі. Згадкі пра роднае даюць герою сілы жыць, выжываць і годна выходзіць з цяжкіх выпрабаванняў:

Можа, таму не магу я пакрыўдзіць ні звера, ні птушку малую,
Можа, таму я зламанай галінкі крушыны, ялінкі
І сёння шкадую,

Што ты над маленствам маім стаяла,

Пяшчотная, добрая, быццам матуля стаяла, бяроза [1, с. 59].

Такім чынам, мы можам сказаць, што эмацыйна-філасофскі сэнс вобразаў-архетыпаў роднага – бярозы, роднай хаты, матулі, іншыя – супадаюць у паэзіі М. Рудкоўскага з тымі значэннямі, якія існавалі першапачаткова ў фальклоры, але аўтар іх па-свойму творча ўзбагачае, інтэрпрэтуе. У другой частцы трыпціха пэрт распавядае пра алешынку. Ён лічыць, што несправядліва спяваць песні толькі пра вішню, сімвал дзявоцтва і прыгажосці, пра таполя і не заўважаць пры гэтым ціхай, маўклівай алешынку. Аўтар дасціпна і трапна параўноўвае яе з палескай дзяўчынай Алесенькай:

Дальбог жа, песняры не справядлівыя:

Пра вішню ды таполя трубяць ў рог,

А мілую палескую алешынку,

Маўклівую, суцішна-сарамлівую,

Алешынку, як сірату Алесеньку,

Пусціць не хочуць к песне на парог.

Дарэчы, у славянскіх народаў алешына лічыцца святым дрэвам і з'яўляецца архетыпам. А ў вершы М. Рудкоўскага гэта дрэва мае функцыю і вобраза-сімвала. Аўтар паказвае алешыну не толькі як вобразна-пейзажную дэталю прыроды, а надае ёй эмацыйна-іншасказальны сэнс – рысы дзяўчыны, параўноўваючы алешыну з палескай дзяўчынай Алесенькай, ціхай, маўклівай, сціплай. М. Рудкоўскі, несумненна, мяркуе, што менавіта гэтыя якасці вызначаюць сапраўдную прыгажосць дзяўчыны. Апошняя частка вершатыпціха прысвечана хвой. Хвоя – дрэва вынослівае, моцнае, выжывае і расце там, дзе астатнім немагчыма. Хвоя мае сваю архетыпавую сімваліку, яна часта параўноўваецца з чалавекам, уасабляе сілу яго, духоўнае структураванне асобы. У вершы М. Рудкоўскага хвоя ўасабляе і жанчыну, якая «любіла ў ціхіх калысках-далонях» дзяцей. Хвойны лес у творча-эстэтычнай інтэрпрэтацыі М. Рудкоўскага паўстае абаронцам ад ворагаў, ад холаду. Родзіцца немаўля – кладуць яго ў калыску, зробленую з дрэва, памірае чалавек – робяць з дрэва труну. Нараджаецца, жыве і памірае чалавек побач з дрэвам:

Нас хвой у ціхіх калысках-далонях люлялі,

Нас хвой ад куляў варажых сабой засланялі,

Згараючы нам аддаюць,

І з намі ў магілу кладуцца,

І помнікамі жывымі ля нашых галоў устаюць хвой, родныя хвой [1, с. 59]. Неабходна адзначыць, што ў творчасці М. Рудкоўскага надае вялікую творча-эстэтычную ўвагу нацыянальнаму вобразнаму свету. Пры аналізе толькі згаданых вышэй твораў мы заўважылі сэнсава ёмістую творчую эстэтызацыю разнастайных вобразаў-архетыпаў, вобразаў-сімвалаў і вобразаў-канцэптаў (маці, родная хата, дарога, дрэва, песня, бусел). Пры дапамозе іх аўтар сцвярджае першасную значнасць свайго, роднага ў жыцці кожнага чалавека. Свет у кожнага свой. Аднак усе беларусы падобна ўспрымаюць паняцці Радзіма, матуля, родны дом, родны

край, лес, дрэва. Творча эстэтызуючы іх, М. Рудкоўскі стварае беларускую карціну жыцця, якая выклікае ўяўленне пра нас у свеце.

Літаратура

1. Беларускі фальклор: Энцыклапедыя: У 2 т. – Т. 1. – Г.П. Пашкоў і інш. – Мн.: Бел.Эн., 2005. – 768 с. : і іл.
2. Беларускі фальклор: Энцыклапедыя: У 2 т. – Т. 2. – Г.П. Пашкоў і інш. – Мн.: Бел.Эн., 2006. – 832 с. : і іл.
3. Лейбін, У. Слоўнік псіхааналізу. – М., 1997. – 297с.
4. Рудкоўскі, М. Залатазвон: Выбр. лірыка. – Мн.: Маст. літ., 1986. – 239 с.
5. Славянские древности: Этнолингвистический словарь под ред. Н.И. Толстого. – Т. 2. – М., 1999. – С. 124–129.